

Katjuša Arčon

»Judje niso sicer zanesljivi, in ne verjamemo jim radi«

Nasprotja med slovenskimi goriškimi časopisi glede judovstva

Arčon Katjuša, univ. dipl. zgodovinarica, Orehovlje 61, SI-5291 Miren
Email: Katjusca83@hotmail.com

323.12(=411.16)(450Gorica)"18"

»JUDJE NISO SICER ZANESLJIVI, IN NE VERJAMEMO JIM RADI«

Nasprotja med slovenskimi goriškimi časopisi glede judovstva

Goriški Judje so se začeli v 19. stoletju vključevati v goriško družbo. Ko so se vrata geta odprla, so se posamezniki stajali z okoljem, ki jih je obdajalo, hoteli so postati lojalni državljani in ne le drugorazredni prebivalci mesta. Njihov občevelni jezik in kultura sta bila vedno italijanska, zato ni čudno, da so si prizadevali za prehod Gorice pod Italijo. Sobivanje s slovenskim življenjem jih ni oviralo, dokler se interesi Slovencev niso križali z njihovimi. S slovenskimi prebivalci so stopali v stike kot prodajalci, zagovorniki v pravnih, sanitetnih delavci. Seveda so se porajale tudi nestrpnosti in antisemitska čustva, ki so bila odraz nevoščljivosti do uspehov, ki so jih Judje imeli pri svojih poslih, pri Slovencih pa zlasti zaradi nasprotovanja proitalijanskim čustvom, ki so jih goriški Judje gojili. Članek opisuje nekatera nasprotja in odnose do judovstva v časopisih *Soča* in *Gorica* v zadnjih desetletjih 19. stoletja.

Ključne besede: Judje, Gorica, Soča, antisemitizem.

Arčon Katjuša, BA History, Orehovlje 61, SI - 5291 Miren
Katjusca83@hotmail.com

323.12(=411.16)(450Gorica)"18"

»JEWS OTHERWISE ARE UNRELIABLE AND WE PREFER NOT TO TRUST THEM"

The contrasting views of Jewry in Slovene newspapers from the Gorizia region

In the 19th century the Jews living in and around Gorizia began to integrate into local society. Once the door of the ghetto opened, individuals began to blend into the surrounding environment, where they wanted to become loyal citizens, not only second-class townspeople. Their colloquial language and culture had always been Italian, so it was not surprising that they wanted Gorizia to become part of Italy. Their coexistence with the Slovenian population was not a problem as long as the interests of the groups did not conflict. They had contacts with the Slovene population as merchants, as their advocates in legal suits and as medical workers. Occasionally, intolerance and anti-Semitic feelings sprang up as well. These were a sign of envy due to Jewish success in business, and in Slovenians such feelings were particularly strong because of the pro-Italian sentiment among the Jews from Gorizia. The article describes some opposing views and the attitude toward the Jewry in the newspapers *Soča* and *Gorica* in the last decades of the 19th century.

Key words: Jews, Gorica (Newspaper), Soča (Newspaper), anti-Semitism

Uvod

Gorica se v pisnih virih prvič omenja leta 1001. Judje se v njeni zgodovini poimensko omenjajo od konca 13. stoletja, verjetno pa so v mestu bivali že prej. Skozi stoletja je bila njihova eksistenca tesno povezana s posojanjem denarja, kar se je začelo spreminjati šele za časa cesarja Jožefa II. Z Goriške niso bili nikoli izgnani, kot se je to dogodilo Judom na Koroškem in Štajerskem. Šele relativno pozno, leta 1698, so bili po ukazju cesarja Leopolda primorani prodati imetje v mestu in se naseliti v getu, ki je nastal v četrti svetega Ivana. Tu še danes stojita sinagoga in muzej, ki spominjata na goriške Jude. V 19. stoletju se je s porastom nacionalnih teženj večina pripadnikov skupnosti opredelila za Italijane. V mestu so bili priznani zdravniki, trgovci in odvetniki. Po 23. novembru 1943, ko je bila večina v mestu živčih Judov deportirana v koncentracijsko taborišče Auschwitz, si skupnost ni več opomogla. Dokončno je prenehala obstajati leta 1969, ko je bila pripojena tržaški skupnosti.

19. stoletje

Pisci in raziskovalci goriške judovske skupnosti so si enotni, da so v teh letih Judje znatno pripomogli h kulturnemu, ekonomskemu in intelektualnemu razvoju mesta. Te Gorice, ki jo okrožni poverjenik leta 1838 opiše kot *«una città insignificante, possiede poche risorse, non offre campo all'industria, sta fuori delle vie di comunicazione, è senza manifatture, senza arti e senza commerci che la possano sollevare»*.¹

V tem stoletju je pri goriških Judih opazna želja po integraciji z ostalim mestnim prebivalstvom. To se je odražalo na več načinov: starši so pošiljali svoje otroke v navadne mestne šole, najemali so katoliško služinčad, zlasti kuharice, kar je onemogočalo sledenje judovskim prehranjevalnim normam.² Vedno manj je bilo obrednih obre-

zovanj dečkov in vedno več civilnih porok.³ Pogostejše so bile tudi oporoke, v katerih so rajni prepuščali del svojega imetja krščanskim skupnostim ali cerkvam. To zasledimo kot zgled in posnemanja vredno dejanje v časopisu. *»Bratje Morpurgo so pri priložnosti materine smrti podarili za uboge goriške kristjane 100 gold., in za uboge jude, njihove sobrate 100 gold. Gotovo posnemanja vredno in človečansko.«*⁴ Tudi tuji Judje, živeči v Gorici, so se spomnili v poslednjih željah krščanskih sobratov. Gospod Eduardo Cohen, rojen v Nikolsburgu, živeč 40 let kot trgovec v Gorici, je tako opisan: *»Imeli so ga za poštenjaka in dobrotnika. Od premoženja, katerega je zapustil svojemu stričniku, je odločil 5000 gl. ljudski kuhinji za uboge goriškega mesta, 1000 gl. zapuščenim otrokom, 600 gl. mestnim ubogim, po 25 gl. pa vsakemu diuristu tukajšnje višje in okr. sodnije.«*⁵ Najde se tudi primere spreobrnjenja v krščansko vero, kot je to storil Jud Janez Schnabel, ki se je 12. junija 1880 dal krstiti, takoj naslednji dan pa še birmati. Botra sta mu bila sama grofica Matilda in grof Karel Coronini. Soča pa k temu pikro dodaja: *»/.../ če tudi se prav pri pokristjanjenih Židih opazuje pogosto, da ne prestopajo k drugi veri iz pravih, plemenitih namenov, ampak da so mnogokrat razni časni oziri, ki jih privedejo da priganjajo h kateremu koraku.«*⁶

Antisemitizem v Gorici

Čeprav je antisemitizem dosegel svoj vrh v 20. stoletju, je že v 19. stoletju opaziti njegov porast. Tradicionalni krščanski predsodki⁷ so se začeli mešati z zavistjo zaradi splošnega uspeha Judov na vseh področjih udejstvovanja. Tudi na Slovenskem je opaziti protijudovske vzklike, tako med vodil-

nella tradizione, Collana ebraismo, Associazione amici di Israele, Gorizia, 1994.

³ Orietta Altieri, *Integrazione e specificità ebraiche a Gorizia tra Ottocento e Novecento. V: Cultura ebraica nel Goriziano, Istituto di storia sociale e religiosa, Gorizia, 2007.* Eno takih omenja tudi Soča 30. marca 1901, št. 38 in sicer med Benvenutom Pajerjem in Elizo Dörfles. Zanimivo je, ker je v članku izrecno omenjeno, da je ta poroka šesta civilna poroka v Gorici.

⁴ Soča, 21. januar 1875, št. 3.

⁵ Soča, 28. oktober 1881, št. 44. G. Ed. Cohen.

⁶ Soča, 13. junij 1880, št. 24. »Prestopil je h katoliški cerkvi Janez Schnabel«.

⁷ Nekaj podatkov o tem: Mihael Hudelja, Zakaj se Judje niso ustalili v slovenskem prostoru. Stereotipi o Judih na Slovenskem in Ahasver. V: Časopis za kritiko znanosti, letnik XXIV, št. 179, Ljubljana, 1996, str. 47–62.

¹ »Nepomembno mesto, ima malo resursov, ne ponuja možnosti industriji, je izven prometnih zvez, je brez manufaktur, brez obrti in brez trgovskih zvez, ki bi jo lahko dvignile.« V: Carlo Luigi Bozzi, *Gorizia agli albori del Risorgimento 1815–1848, Tipografia Paternolli, Gorizia, 1948, str. 25.*

² Več o tem glej: Michele Gallarotti, Mette Hastrup (urednika), *Regole alimentari ebraiche. Norme e significato*

Parcelska razdelitev goriškega geta iz leta 1822. Parcela št. 339 predstavlja sinagogo, parcela 379 pa cerkev svetega Ivana. Geto je sestavljalo 22 hiš. Vir: Associazione amici di Israele Gorizia.

nimi slovenskimi politiki, kot je bil Josip Vošnjak, kot med predstavniki katoliških gibanj (Anton Mahnič in Janez Evangelist Krek). Slovenski pisatelji – denimo Ivan Cankar in Jakob Sket – so polnili liste s protijudovsko vsebino.⁸ Primorski Judje so bili večinoma proitalijansko usmerjeni in so zavračali slovenske težnje v Gorici in Trstu. Temu bi lahko pripisali antisemitske težnje pri primorskih Slovencih v obeh taborih, tako liberalnem kot klerikalnem. Da pa ni bil antisemitizem opazen le na slovenski strani, opazimo, če prebiramo Sočo. Ko je neznanec zamazal zid uredništva goriškega italijanskega časopisa *Corriere di Gorizia*, je uredništvo le-tega takoj namignilo na krivdo Slovencev. Soča je pripomnila, da bi to lahko storili tudi Italijani »ker protisemitizem se vedno bolj širi tudi med Italijani, ki so marsikje že do grla siti židovskega terorizma s pomočjo 'Corriera'«. ⁹

Vse do 20. stoletja niso prenehale v javnost zahajati novice o umorih zaradi obrednih potreb po krščanski krvi ali kraji hostij. Ko je časopis *Eco del Litorale* poročal, da so nekje na Ogrskem Judje ubili otroka zaradi svojega verskega obreda, je to sprožilo odgovor goriškega Juda Benedetta Morpurgo, ki je na lastne stroške izdal pamflet »Protesta di Benedetto Morpurgo contro l'orribile calunnia dell'omicidio rituale«. ¹⁰ Brezplačno so ga delili po vseh domovih v Gorici. Gorica je še leta 1901 pisala, da naj bi neki Jud pri Dunaju odvezel krščanskemu dekletu kri, drugi Jud v Galiciji pa naj bi krščanskemu dečku prerezal členke na roki. ¹¹

Slovenski liberalni časopis Soča je v Gorici izhajal od leta 1871 do 1915. Njegov namen je bil, kot priča že sam Sočin podnaslov, »bramba narodnih pravic«. V prvih letih izhajanja ni zaslediti nestrpnosti do Judov oziroma antisemitskega duha. Omejuje se na objavljane oglasev judovskih trgovcev in obrtnikov iz mesta. Naj navedemo nekaj primerov: bratje Morpurgo dajejo na znanje, »da bodo s 1. aprilom začeni v svoji prodajalnici manufakturnih izdelkov v Gosposki ulici prodajali

Carolina Coen Luzzatto

Vir: Maura Bozzini la Stella, Carolina Coen Luzzatto, Edizione della laguna, Monfalcone, 1995.

vse blago po 'trdni, zadnji ceni'«. ¹² »Rih. Gaertnerjeva tekoča francoska mast za čevlje«, ki jo izdelujejo na Dunaju, se v Gorici dobi v Gosposki ulici pri Emiliju Gentiliju. ¹³ Cenjenim strankam Jeronim Morpurgo sporoča, da se bo njegova trgovina z izdelanim blagom iz ulice Signori 19 v avgustu premaknila v hišo Sturli na Travniku št. 18. ¹⁴ Na Gosposki ulici je imel svojo prodajalno tudi Emil Gentile, ki je oglaševal »čevlje za možke po angleškem načinu z elastiko vse en kos«. ¹⁵

Situacija se bistveno zaostri po letu 1883, ko začne v Gorici izhajati časopis *Corriere di Gorizia*, ki ga je urejala znana judovska iredentistka Carolina Luzzatto (1837/9– 1919). ¹⁶ Rojena je bila v Trstu, v pobožni družini Sabbadinijev, ki so bili sefardskega izvora. Leta 1856 se je poročila z

⁸ Slovenska kronika XIX. stoletja, 1800–1860; Moj narod nima domovine, Nova revija, Ljubljana, 2003, str. 431, 432.

⁹ Soča, 5. maj 1893, št. 19. »Corrierovo uredništvo«.

¹⁰ Protest Benedetta Morpurgo proti strašnemu obrekovanju o ritualnem umoru. Novico prinaša Soča, 17. april 1896, št. 16. »Žid proti Ecovcem«.

¹¹ Gorica, 18. maj 1901, št. 39. »Židje in krščanska kri«.

¹² Soča, 30. marec 1876, št. 13. »Pozor!«

¹³ Soča, 14. marec 1880, št. 11.

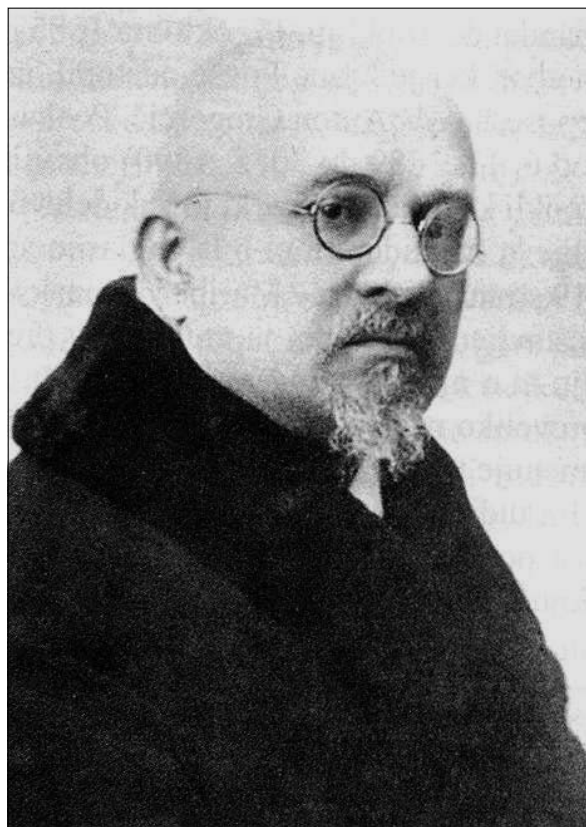
¹⁴ Soča, 22. julij 1881, št. 30.

¹⁵ Soča, 23. oktober 1885, št. 43.

¹⁶ Več o Carolini Luzzatto glej: Maura Bozzini la Stella, Carolina Coen Luzzatto, Edizione della Laguna, Monfalcone, 1995.

Girolamom Coen Luzzatom iz Gorice, kamor se je mlada nevesta preselila. Par je imel tri otroke: Graziadia, Cornelio in Ado.

Carolina je svoje proste trenutke posvečala pisanju. Sprva je občudovala slovensko stran, kako skrbi za svoja glasila, za svoje pravice, kako zna prebroditi notranja nesoglasja in se oba tabora, tako liberalni kot klerikalni, borita skupaj. Za zgled je navajala društvo *Sloga*. Kot učenega moža je spoštovala tudi Štefana Kociančiča, profesorja Starega testamenta in vzhodnih jezikov v goriškem semenišču, velikega poznavalca hebrejščine in judovske kulture. Kasneje je to njeno občudovanje preraslo v strah, da lahko to slovensko delovanje ogrozi pravice Italijanov v Primorju. Tudi italijanski avtorji opazijo to njeno slavofobijo: »*La devi vignir presto 'sta benedeta Italia se no, i s'ciavi ne magna.*«¹⁷ Andrej Gabršček, goriški publicist, politik, založnik in novinar, je menil, da je Carolina »jako sposobna ženska, a strupena sovražnica vsega, kar je bilo slovansko in pa huda iredentistka.«¹⁸ Slovensko je najbrž znala vsaj v osnovah, saj Soča večkrat ozmerja *Corriere*, naj natančneje prebira njene članke »in iz tega napravi svoje konkluzije. Kadar se naše prve osebe ostro napadajo, takrat si privoščijo naravnost prevod najbolj pikantnih stvari ter ga prinese svojim čitateljem.«¹⁹ A ko je duhovnik Budin – *Corriere* ga je večkrat obtožil, da grozi s posmrtnimi kaznimi slovenskim materam, ki svoje otroke vpisujejo v italijanske šole, ter da je na splošno vulgaren in žaljiv – proti njej in njenemu časopisu vložil obtožnico, je le-to zavrnila, češ »da kot Italijanka ni dolžna sprejeti slovenske obtožnice.«²⁰ Sodišče ji je obtožnico izročilo v italijanskem prevodu, kar je seveda pri Soči sprožilo val ogorčenja. V tistem času naj bi namreč tudi neka slovenska kmeta prejela italijansko obtožnico, ki je zaradi neznanja italijanskega jezika nista razumela, pa jima je vseeno niso prevedli v slovenščino. Carolina Luzzatto je sodelovala pri nastanku in delu časnikov *L'Imparziale* (Gorica, 21. april – 15. november 1880), *Il Raccoglitore* (Gorica, 12.

Andrej Gabršček (1864–1938), urednik časopisa Soča
Vir: Branko Marušič, Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899, Goriški muzej, Nova Gorica, 2005, str. 307.

maj – 23. november 1880), vodila je tudi periodični časopis *Corriere di Gorizia* (3. januar 1883 – 14. december 1899) ter *Corriere friulano* (1901 – 1914). V vseh se je zavzemala za pravice in povezovanje Italijanov, saj naj bi avstrijska oblast izkoriščala Slovence, da bi tako lažje krotila Italijane. Zlasti časnik *Corriere di Gorizia* je bil nenaklonjen do Slovencev v Gorici.

Na začetku izhajanja so se Slovenci čudili, da jih *Corriere* ne omenja, kot da bi v mestu ne obstajali. Slovenci so ogorčeno izjavljali, da tudi oni plačujejo davke kot bratje Italijani in da tudi njim pritičejo sedeži v deželnem zboru: »*Goričani smo eni in drugi; Gorica je dovolj velika, da oboji vkup živimo, da se v bratski ljubezni spoštujemo in da pomagamo drug drugemu v doseg naravnih pravic.*«²¹ Ta poziv je Soča sprožila, saj je v mestu opažala vedno večje nasprotovanje do vsega, kar je slovensko. Čudilo jo je, da se Italijani, ki so se imeli za velike liberalce, do Judov, ki jih je bilo v mestu veliko manj kot Slovencev, obnašajo »jako vljudno;

¹⁷ »Ta prekleta Italija mora priti čimprej, drugače nas bodo Slovani pojedli!« V: Maura Bozzini la Stella, Carolina Coen Luzzatto, str. 105.

¹⁸ Andrej Gabršček, Goriški Slovenci. Narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice, v samozaložbi, Ljubljana, 1932, str. 317.

¹⁹ Soča, 28. november 1899, št. 95. »Dopisi. Iz Gorice«.

²⁰ Soča, 4. junij 1897, št. 23. »Enaka mera Slovincu, kakor Italijanu«.

²¹ Soča, 16. maj 1884, št. 20. »Dopisi. V Gorici«.

vedno skrbijo, da sta dva ali trije mestni sedeži v judovskih rokah». ²² Še do Nemcev, so zapisali v Soči, so veliko bolj strpni kot do Slovencev in podarili, da se nasprotovanja ne omejujejo zgolj na zastopanost Slovencev v deželni zbor. *Corriere* je motilo tudi Sočino navajanje imen Goričanov in Goričank, ki naj bi jih namenoma slovenili in na tak način pačili, zlasti s »kapami« (črka k namesto c) in »pipami« (strešice na č, š, ž). Soča seveda ni ostala tiho: »Kakó daleč sega židovska slepota in strast! Tista imena, katera mi pišemo s »kapami« in »pipami«, ni treba še le poslovenjati, ker so že slovenska, odkar so na svetu. A kaj moremo mi za to, ako je večina goriških priimkov očitno slovenskega izvira?« ²³ »Corriere' /.../ naj pogleda malo: koliko resnično laških priimkov najde med njimi. Evo dokaz, kaki ljudje bivajo v Gorici!« ²⁴ Časopisa se prepirata tudi o slovenjenju in poitalijančevanju krajevnih imen »per gli errori di alterazione e storpiamento di nomi italiani in sloveno, a libito e capriccio dei registri: Aquileia diventa 'Oglei' e Monfalcone, 'Terzič'«. ²⁵ Sočo so razburile tudi *Corrierove* izjave, da ime Gorizia ne izvira iz imena Gorica, ker da takrat tu še ni bilo Slovencev. Poleg kratke utemeljitve, da se pošteno motijo, pa zasledimo v Soči zaključne besede: »Sicer se s cepci okoli 'C.' o tem ne bomo prepirali!« ²⁶

Tako zapazimo v Soči vedno ostrejšo nasprotovanje tako italijanskim gibanjem v mestu kot tudi *Corrierovim* novicam in njihovim piscem. Soča je *Corriere* večkrat označila kot »lahonski list«, ²⁷ »goriški židovsko-liberalni list, prijatelj nemških ustavakov, ki črtijo slovensko ime kjerkoli se pojavi ...«. ²⁸ »Ščuvanja goriškega 'Corriera' ni ne konca ne kraja, /.../ v svoji neposrednosti in zavesti, da je varen, nadleguje Slovence z vednim zbadanjem in nagajanjem. Najmanjši povod mu zadostuje, da spravi vznemirjajočo in dražečo vest v svoje predale, katerih mu nikdo ne preobrača.« ²⁹ Ni malo

prilik, ko se Soča huduje, da so navedene izjave v *Corrieru* »židovska predrznost«. ³⁰

Ker je bila urednica Judinja, dobi judovstvo v Sočinih očeh na splošno negativno konotacijo. Judje se začno označevati kot »čifutski krivonosci«, »čifuti«. ³¹ Judovstvo dobi negativno konotacijo, preraste v negativen stereotip: »Žid je vedno nersamen in izkoristi vsako priliko v svoje namene, ponajveč z lažjo.« ³² Ali pa: »Judje niso sicer zanesljivi, in ne verjamemo jim radi.« ³³ Eden takih, do judovstva silno negativno naravnani spis, ki ga je napisal dr. Rohling, se nahaja v treh nadaljevanjih v Soči pod naslovom *Židovsko nraoslovje v Talmudu*. Med razlagami judovskih naukov, v verodostojnost katerih je pisec tako zaverovan, da ponuja celo nagrado 1000 tolarjev tistemu, ki bi uspel dokazati zmotnost napisanega, lahko preberemo: »Mesija kadar pride, /.../ vsi narodi sprejmejo v tem času židovsko vero, samo kristjani bajé ne bodo deležni te milosti, marveč bodo iztrebljeni do poslednjega.« ³⁴ /.../ »... ti, ki niso židje, niso samo psi, marveč tudi osli. /.../ Po Talmudu se samo židje imenujejo ljudje, ostali narodi so le malikovalci, in ker malikovalci izvirajo od nečistih duhov, zato so bajé prasci.« /.../ »Po Talmudu mora kristjansko (nežidovsko) dete, ki ukrade manj nego jeden vinar, biti umorjeno /.../. Nasprotno pa je židom dovoljeno delati krivico neverniku (goi), kakor tudi odirati nevernike.« ³⁵ To so samo nekateri od primerov, ki jih navaja članek in ki slovenskemu kristjanu zagotovo niso pomagale k pozitivnemu vrednotenju judovstva in Judov. Soča je nakup knjižice toplo priporočala, saj članka ni le objavila, ampak ga je tudi natisnila v posebni brošuri za 10 kron. ³⁶

Goriški Judje naj bi po Sočinih besedah nobene stvari ne spoštovali več. Njihova predrznost je šla celo tako daleč, da so v katoliški cerkvi sv.

²² Soča, 16. maj 1884, št. 20. »Dopisi. V Gorici«.

²³ Soča, 31. marec 1893, št. 14. »Umrli v Gorici«.

²⁴ Soča, 7. april 1893, št. 15. »Corriere«.

²⁵ »Pri ponarejanju in pačenju italijanskih imen v slovenščini zaradi muh in želja piscev; Aquileia postane Oglej, Monfalcone postane Terzič.« *L'Eco del Litorale*, 29. januar 1898. V: Maura Bozzini la Stella, Carolina Coen Luzzatto, *Edizione della laguna, Monfalcone*, 1995, str. 125.

²⁶ Soča, 7. marec 1899, št. 19. »Corrierova učenost«.

²⁷ Soča, 5. maj 1893, št. 19. »Corriere«.

²⁸ Soča, 13. marec 1885, št. 11.

²⁹ Soča, 28. avgust 1885, št. 35.

³⁰ Ena takih ob novici, da otroci v mestu mečejo kamenje, poškodujejo drevesa v nasadih. *Corriere* naj bi pisal, da to počnejo slovenski otroci, Soča pa ugovarja, da vsi vedo, da je najbolj razposajena »laška« mladež in ker naj bi se tega Italijani sramovali, prevračajo krivdo na slovenske otroke. Soča, 21. marec 1899, št. 23. »'Corriere' in slovenska mladež«.

³¹ Soča, 8. maj 1896, št. 19. »Židovska predrznost«.

³² Soča, 16. avgust 1898, št. 64. »Židje lažejo«.

³³ Soča, 7. marec 1890, št. 10. »Kaj res?«

³⁴ Soča, 29. maj 1896, št. 22. »Židovsko nraoslovje v Talmudu«.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Soča, 28. maj 1897, št. 22. »Brošurica o židih«.

Kamniti napis, ki krasi hišo v Gorici, v kateri je živel Carolina Luzzatto. Na njem je jasno poudarjeno, da je bila Carolina plamen irredentizma in da se je borila za svoj ideal: italijansko Gorico. Vir slike: Katjuša Arčon, 7. 6. 2007.

Ignacija priredili laični koncert, za katerega tam službujoči duhovnik ni vedel. Dogodek so Judje organizirali s pomočjo orglarja v cerkvi. Soča je to označila kot napad na katoliško Cerkev, saj naj bi katoliške cerkve Judje spremenili v prostore, »kjer bodo imeli svoje koncerte«. Ker je bila goriška judovska skupnost na koncertu zastopana v velikem številu, je Soča zlobno dodala, češ da bi imel fotograf ob dogodku možnost posneti zanimivo sliko – »toliko krivih nosov v katoliški cerkvi!«³⁷ Ob drugi priliki, pogrebu obrtnika Josipa Bitežnika, je slovenska stran nosila tudi zastavo Bralnega podpornega društva. *Corriere* je pozval italijanske bralce, naj se ne udeležujejo pogreb, kjer vihrajo ruske zastave. Soča je odgovorila: »Kaj briga žida pogreb katoličana?«³⁸ Večkrat se je med obema stranema vnel spor zaradi slovanskih barv, ki naj bi spodbujale rusofilstvo. Prišlo je celo do takih ekstremov, da so se v italijanskih časnikih zgražali, ker da slovenski javni uslužbenci uporabljajo moder in rdeč svinčnik na beli podlagi! Ker sta bili ti dve barvi tudi sicer najbolj v uporabi (in tako je še danes), je Soča posmehljivo pripomnila: »Stavili

bi glavo, da celò madama Luzzatto in tudi krivonosni urednik 'Sentinelle' imata na mizi modro-rdeč panslavistični svinčnik!«³⁹ To je opazil tudi *Corriere* in zapisal, da je Soča »quel giornale che dell'odio di nazionalità, dell'odio di razza, dell'odio di persona s'è fatto la sua bandiera«.⁴⁰

Tudi šolske zadeve so bile vir sporov med obema časnikoma. Zaradi pretiranega poudarjanja pomena in strogosti pri učenju nemškega jezika v šolah je večkrat prišlo do nestrinjanj in pritožb. Temu so pripisovali tudi največjo krivdo za velik osip števila dijakov, saj so bile razlike med začetnim in končnim številom vpisanih vedno večje. Leta 1893 se je tako na goriško gimnazijo vpisalo 427 dijakov, končalo pa jih je letnik 408, leta 1896 pa je bil razkorak še večji: od 454 vpisanih je letnik dokončalo le 416 dijakov. O tem problemu so pisali tudi v Soči, kjer so zasmehovali list *Corriere di Gorizia*: »Židovski Corriere je pa molčal, kajti njemu je ljubše, da v srednjih šolah gospoduje nem-

³⁷ Soča, 29. april 1898. »Židovska predrznost v katoliški cerkvi«.

³⁸ Soča, 2. avgust 1898, št. 61. »Slovenski pogreb«.

³⁹ Soča, 16. december 1898, št. 100. »Panslavistični svinčniki«.

⁴⁰ »Časopis, ki si je iz sovraštva do narodnosti, sovraštva do rase, sovraštva do oseb, naredil svojo zastavo.« *Corriere di Gorizia*, 13–16. maj 1893, št. 57, 58. »Polemica Šantel«.

ški nego da bi z Italijani vred tudi Slovenci zado-
bili narodne pravice; raje pusti trpeti Italijane, da
le trpé tudi Slovenci. Takó daleč sega narodnostna
strast naših 'Corrierovcev'!»⁴¹ Se je pa že leta 1883
v *Corrieru* pojavil članek, naj se italijanski otroci
raje učijo nemškega jezika, češ, »che è quella di una
nazione colta, civile, che ha una letteratura gloriosa
al par della nostra e che è la lingua dello stato».⁴²
O slovenščini pa so menili, »che non si sa ancora
precisamente qual sia, che va vagellando fra mille
forme diverse, che ognuno scrive e pronuncia in al-
tra guisa /.../».⁴³ Ob drugi priliki pa naj bi *Corriere*
blatilo slovenske učitelje, ki naj bi grozili z dvojkami
učencem, če bi ne hoteli obiskati čitalnic, ki da so
vrelci rusofilstva. Uredništvo Soče se je jezilo: »Ali
misli kar takó pustiti (c. kr. deželni šolski svet, op.
p.), da bodo židovski mazači še nadalje blatili in
nesramno obrekovali vse c. kr. profesorje ene naro-
dnosti v deželi?»⁴⁴ *Corriere* je namreč opozarjal, da
se je treba bati slovenskih zahtev po svojih šolah
in uradih, ki da se navidezno zdijo majhne, a so
dejansko počasna nacionalna invazija.⁴⁵

Leta 1899 je *Corriere* prenehal izhajati, isto-
časno pa so se zaostрила nasprotja med slovenski-
ma časnikoma, *Sočo* in *Gorico*. Slednja je to leto
še začela izhajati, a je bila za razliko od *Soče* kle-
rikalno usmerjena. Bila je tudi odkrito protijudo-
vsko naravnana,⁴⁶ saj naj bi po njenih besedah »ži-
dovstvo izpodkopalo in še izpodkopuje samostojni
napredek krščanskih narodov /.../. Ali tudi našemu
trgovcu in obrtniku je izpodkopalo tla židovstvo.»⁴⁷
Klerikalni krogi okrog *Gorice* so videli vzrok sla-
bega položaja slovenskega kmeta v podobi »žido-
vskega milijarderja«, ki naj bi neukemu ljudstvu
preko svojih socialno-demokratskih agentov (to

naj bi bili tudi krogi okrog *Soče*) prikazovali duho-
vščino kot glavnega krivca za revščino in trpljenje.
Zaradi Judov naj bi bilo ob dom in kruh na tisoče
kmetov; *Gorica* noče, da bi postali judovski podlo-
žniki.⁴⁸ *Soča* pa po besedah *Gorice* vse to podpira
in judovstvu poje slavospeve »židovstva, ki je naj-
nevarnejši sovražnik našemu gmotnemu in torej
tudi narodnemu obstanku /.../».⁴⁹ To judovstvo je
po besedah *Gorice* izkoristilo marsikatero situaci-
jo za svoj žep, v judovski naravi je živo »drezanje in
neganje o delovanju drugih».⁵⁰ Njihov »talent«
naj bi bil tudi prevratniški duh in zarote proti družbi
in državi.

Namesto *Corriera* zdaj v *Soči* napadajo *Go-
rico*. Tako ni več zaslediti zapisov o nesramnih Ju-
dih, ampak o nesramnih »Goričanih«
in obratno. Tudi tekmovalnost *Gorice* pri pridobivanju bral-
cev in izdajanje prilog po njenem zgledu, se *Soči*
zdi »umazana konkurenca po židovskem načinu».⁵¹
Večjo pozornost judovskemu vprašanju, pa še to
ne Judom v mestu, *Soča* namenja v članku *O an-
tisemitizmu*, ki je izhajal po delih. Avtor sestavka
je bil francoski pisatelj Anatole Seroy-Beaulieu,
po češkem prevodu pa ga je za *Sočo* priredil D.
Lončar. Uredništvo *Soče* je bralcem pojasnilo, da
se z vsemi stališči v članku sicer ne strinja, da pa
članek nudi veliko koristnih informacij o judo-
vskem vprašanju.⁵² Ta objava je zadostovala, da so
v *Slovenskem listu* v Ljubljani in tudi v duhovni-
ških krogih *Sočo* označili ne le za antiklerikalno,
ampak tudi »filosemitsko».⁵³ Na ta namigovanja je
uredništvo odgovorilo, češ da je opozorilo, da se
ne strinja z vsemi trditvami v omenjenem članku,
da pa zaradi tega članku ni treba odvzeti možno-
sti objave, saj so bralci *Soče* dovolj bistri, da imajo
svoje mnenje in znajo samostojno preso-
jati. Zapi-
salo je še, da naj bi pravi antisemiti, za katere
pa se oni nimajo, Jude obtoževali že zaradi imena
samega, prav nič pa se ne trudijo česa raziskati o
tem ljudstvu, ki da ima tudi pozitivne, posnema-
nja vredne lastnosti, kot sta denimo »čudovita pri-
dnost in varčnost itd.»⁵⁴

⁴¹ *Soča*, 28. julij 1893, št. 31. »Germanizacija na Gori-
škem«.

⁴² »... ki je jezik omikanega, civiliziranega naroda, ki ima
veličastno književnost kot mi (Italijani) in je državni je-
zik«. *Corriere di Gorizia*, 3. februar 1883. »A proposito di
letteratura slovena«.

⁴³ »... ki še ne pozna točnih oblik, ki koleba med tisočimi
različnimi oblikami, ki jih vsakdo piše in izgovarja na svoj
način.« *Prav tam*.

⁴⁴ *Soča*, 26. maj 1893, št. 22. »Javno vprašanje velesl. c. kr.
šol. svetu«.

⁴⁵ *Corriere di Gorizia*, 10. januar 1883, št. 3. »Le scuole pri-
vate slovene«.

⁴⁶ Glej članek z naslovom »V prepiru torej naj išče narod svo-
jo srečo, svoj obstanek!« *Gorica*, avgust 1901.

⁴⁷ *Gorica*, 3. september 1901, št. 70. »V prepiru torej išče naš
narod svojo srečo, svoj obstanek!«

⁴⁸ *Gorica*, 7. september 1901, št. 71. »V prepiru torej išče naš
narod svojo srečo, svoj obstanek!«

⁴⁹ *Gorica*, 4. maj 1901, št. 35. »Židovska trombeta«.

⁵⁰ *Prav tam*.

⁵¹ *Soča*, 24. januar 1901, št. 11. »Židovska vsiljivost Gregor-
cigeve tiskarne«.

⁵² *Soča*, 19. december 1899, št. 101. »O antisemitizmu«.

⁵³ *Soča*, 4. januar 1900, št. 2. »Soča – filosemitska«.

⁵⁴ *Prav tam*.

Samo 50 kr. za 2 žrebanja.

Glavni dobitak 100.000 Kron in 2 krat 25.000 Kron
gotov. z 20% odbitka

Predzadnji teden!

Jubilejno razstavne srečke po 50 kr. žrebanje: 15. septembra in 22. oktobra 1898.

Srečke po 50 kr. priporočajo G. Gentilli, A. V. Jona, Michlsiädter & C.

Oznanilo.

V tem ko si dovoljujemo slavno občinstvo opozoriti, da smo v Dalmaciji in sicer na otokih šebeniških in na Oger-skem in v Istriji osebno nakupili velike posode nepokvarjenega vina letošnjega pridelka; spoznavamo ob enem za dobro priobčenje potrjenega spričevala od strani tukajšnjega slavnega municipija z namenom, da uničimo krivično obrekovanje, katero so nekateri zatrosili v našo škodo, da bi takó slavno občinstvo krivo sodilo o nepokvarjenih naših vinih.

Bratje Bolaffio.

Spričevalo.

Na prošnjo gospodov bratov Bolaffio iz Gorice, kupcev z vini na veliko potrjujemo, da smo njih vinske zaloge pogostoma preiskavali in poskušavali prejšnja leta, kakor tudi letos in sicer meseca novembra, in da smo našli vselej prava narurna vina, in nikoli nismo imeli povodov za preiskovanje zaradi kakoršnega si bodi popačevanja.

Goriški municipij, 14. decembra 1880.
 L. S. Župan Deperis, l. r.

Zgoraj: Trije judovski finančniki oglašujejo loterijske srečke. Vir: Soča, 6. september 1898, št. 71. Levo: Oglas judovskih bratov Bolaffio o prodaji vina. Vir: Soča, 1. januar 1881, št. 1.

današnji dan brati z židom dr. Graz. Luzzatom». ⁵⁷ Temu je botrovalo tudi dejstvo, da je odločilen vpliv pri Soči imel v tem obdobju dr. Tuma, ki se je zavzemal za nastanek kmečko-delavske demokratske stranke. ⁵⁸ Soča se je vedno bolj ukvarjala s socialnimi vprašanji, Gabršček in Tuma pa sta leta 1900 ustanovila narodnonapredno stranko, ki se je zavzemala tudi za delavsko gibanje. Za *Gorico* pa je bila socialna demokracija sinonim judovstva in je Soča s tem postala »izdajalsko glasilo židovske socialne demokracije«. ⁵⁹ Na tak način naj bi se Soča izneverila lastnemu ljudstvu. Boljše bo šele takrat, »kadar se izvije iz spon židovskega moloha, kadar se temu molohu nadenejo jekleni okovi — potem še le bo mogoča prava svoboda in pravi napredek narodov«. ⁶⁰

Tudi goriški teolog Anton Mahnič je bil v svojem časniku *Rimski katolik* prepričan, da sta tako judovstvo kot poganski liberalizem kriva za stisko kmečkih množic, češ, »ljudstvo je treba otre-ti židovskih in liberalnih pijavk«. ⁶¹ Te težave lahko po njegovem mnenju reši le Kristusova Cerkev, zato židom in liberalcem napoveduje »vojsko na življenje in smrt«.

Namigovanju *Gorice* o prijateljevanju *Soče* z Judi pa s tem še ni bilo konca. *Soča* naj bi namreč – tako so zapisali – postala »židovska trombata«, ⁵⁵ v nemala naj bi se za Jude in se posluževala judovske politike. Ščuvala naj bi ljudi proti duhovščini, pa ne zato, ker bi ta bila nasprotna napredku, temveč »židovskim krvosesom«. ⁵⁶ Urednik Gabršček naj bi se zelo spremenil, odkar je postal član Tumove klike, »on, ki je bil še nedavno antisemit, se

⁵⁵ Gorica, 4. maj 1901, št. 35. »Židovska trombata«.

⁵⁶ Gorica, 27. avgust 1901, št. 68. »V prepiru torej išče naš narod svojo srečo, svoj obstanek!«

⁵⁷ Gorica, 24. avgust 1901, št. 67. »Skrajna nedoslednost Gabrščeka in njegove 'Soče'«.

⁵⁸ Branko Marušič, *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899*, Goriški muzej, Nova Gorica, 2005, str. 339. Tu je tudi natančneje opisano politično življenje in spori med goriškimi Slovenci.

⁵⁹ Gorica, 7. september 1901, št. 71. »V prepiru torej išče naš narod svojo srečo, svoj obstanek!«

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ Anton Mahnič, *Cerkev in politika*, v: *Več luči! Iz »Rimskega katolika« zbrani spisi*, Katoliško tiskovno društvo, Ljubljana, 1912, str. 317–340.

Med italijanskimi časopisi je zlasti veliko člankov o Judih prinašal časopis *Il Rinnovamento*, ki so ga urejali italijanskemu iredentizmu nasprotni Italijani v Gorici. Ti so hoteli slovenske in slovanske probleme predstaviti italijanskim krogom. Časopis je bil odkrito antisemitski⁶² in je bil zaradi tega tudi velikokrat zaplenjen: kar 27 od 147 števil! O tem poroča tudi Soča: »*Rinnovamento* je bil trikrat zaporedoma zopet zaplenjen; vselej zaradi spisov o židih. Zato je od naše strani vreden in potreben največje podpore. Kdor čita italijanski, naroči naj se na ta izborni list.«⁶³

Pisanje proti posameznim judom

Med goriškimi Judi so bili zlasti na udaru tisti, ki so bili najbolj dejavni v kulturnem, socialnem in političnem življenju mesta. Poleg že omenjene Caroline Luzzatto velja omeniti še nekatere posameznike. Prvi je Graziadio Luzzatto (1857–1918), ki je bil sin *Corrierove* urednice Caroline Luzzatto. Po končani gimnaziji v Gorici je študiral pravo v Padovi. Po vrnitvi v rodno mesto je nekaj časa delal v odvetniški pisarni bratranca Raimonda Luzzatta, ki se je nahajala v ulici Scuole 4. Ta je leta 1884 postal zagovornik v kazenskih zadevah; prej je bil pripravnik na sodišču v Gorici in kot tak znan tudi slovenskim klientom. Zaradi tveganih finančnih operacij in udeležbe pri stečaju družbe *Banca Popolare Goriziana* se je Graziadio leta 1904 zatekel v Grčijo, od koder se ni več vrnil v mesto ob Soči.

Soča ga velikokrat omenja kot pravnika, ki vedno nastopa v pravih proti Slovincem in je slovenskim zahtevam nasproten: »... on, ki je odkrit sovražnik vsega, kar je slovensko v Gorici.«⁶⁴ Označi ga celo za največjega narodnega nasprotnika Slovencev.⁶⁵ Na take obtožbe je dr. Luzzatto odgovoril s pisnim popravkom, v katerem je za-trdil, »da ni sovražen Slovincem, saj se v njegovi družini celo slovenski govori.«⁶⁶ Njegova žena naj bi bila celo iz Mirna. Tudi na Sočine očitke, da

piše protislovenske članke za *Corriere*, je ugovarjal, češ da ni *Corrierov* dopisnik in da je v desetih letih obstanka tega časnika vanj napisal le sedem člankov, ki pa so se vsi nanašali na njegov poklic.⁶⁷ Dejstvo pa je, da je bil po prepričanju Italijan in se je torej zavzemal za pravice Italijanov v mestu. Bil je nasproten slovenski mestni šoli, saj bi »rad tisto vsoto, katero plačuje mesto za slovensko šolo, imel za laško vseučilišče v Trstu.«⁶⁸ V njegovo pisarno, ki je stala nasproti nadškofijske palače, je kljub Sočinemu pozivu *Svoji k svojim!* zahajalo tudi veliko Slovencev, zaradi česar je dr. Luzzatto imel zaposlenega tudi slovenskega uradnika. Soča je zato žalostno ugotavljala, da dr. Graziadio »živi v prvi vrsti s slovenskimi groši« in da je »mož, kate-rega redé Slovinci.«⁶⁹ Zato je spraševala slovenske stranke dr. Luzzatta: »Kdaj ponehate nositi židu dr. Graziadiu Luzzattu v Gorici groše, s katerimi se živi, da potem uganja po mestni hiši in na shodih svojo politiko proti Slovincem! ?«⁷⁰

Ena njegovih pravih je bila t. i. tiskovna pravda, v kateri je profesor na goriški realki Franc Babsch tožil urednika *Nove Soče*⁷¹ zaradi razžalitve časti. Gospod Babsch je bil poznan kot dopisnik graškega časopisa *Tagespost*, kjer naj bi objavljali do goriških Slovencev sovražne članke. Eden takih je opisoval pretep goriških kolesarjev pri Mirnu, *Tagespost* pa ga je pripisal »narodnemu fanatizmu slovenskih okoličanov do Nemcev in Italijanov.«⁷² To sodbo je takoj povzel tudi goriški *Corriere*, *Nova Soča* pa je odgovorila in označila Babscha kot tistega, ki pošilja *Tagespostu* neresnične strupene dopise: ta trditev je bila povod za srečanje na sodišču. Babschev zagovornik je bil znani goriški pravnik, Jud dr. Graziadio Luzzatto, trije Judje pa so bili člani porotnega zbora. Odvetnik Luzzatto je bil znan kot človek, ki rad politizira. Tudi v zaključnem govoru, ki ga je imel na tem procesu, je

⁶⁷ Soča, 14. julij 1893, št. 29. »Dr. Graziadio Luzzatto«.

⁶⁸ Soča, 24. januar 1899, št. 7. »Slovenska mestna šola v Gorici«.

⁶⁹ Soča, 14. februar 1899, št. 13. »Slovenska mestna šola v Gorici«.

⁷⁰ Soča, 14. januar 1899, št. 7. »Slovenska mestna šola v Gorici«.

⁷¹ Nova Soča je bilo ime časniku, ki sta ga od 31. 10. 1889 urejala Anton Gregorčič in Andrej Gabršček, saj sta prišla v spor z dr. Tonkljem, sourednikom Soče. Tonklijeva Soča je izhajala do 8. avgusta 1891, nato je njeno urednikovanje zopet prevzel A. Gabršček, saj je Nova Soča 23. 12. 1892 prenehala izhajati.

⁷² Soča, 28. aprila 1893, št. 18. »Tiskovna pravda«.

⁶² Slovenska kronika XIX. stoletja, 1884–1899, *Il Rinnovamento*, italijanski list s slovansko dušo, Nova revija, Ljubljana, 2003, str. 175, 176.

⁶³ Soča, 24. februar 1893, št. 9. »*Rinnovamento*«.

⁶⁴ Soča, 14. februar 1899, št. 13. »Slovenska mestna šola v Gorici«.

⁶⁵ Soča, 31. januar 1899, št. 9. »Upupa epops«.

⁶⁶ Andrej Gabršček, Goriški Slovinci. Narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice, str. 321.

– poleg razlage, kaj je čast – napadel Sočo, češ da »hujška deželane proti meščanom«. ⁷³ Profesor Babsch naj bi bil pošten mož, medtem ko naj bi bila Soča orodje obrekovanja in hujskanja, ki »tepta načela enakopravnosti in pravice, ki seje povsod le sovraštvo in narodno nestrpnost, itd.«. ⁷⁴ Te besede so bile preostre celo za predsednika sodišča, ki je govor dr. Luzzatta prekinil. Odvetnik Luzzatto je za urednika *Nove Soče* zahteval strogo kazen: izgubo dela varščine za Novo Sočo, poravnavo pravnih stroškov ter objavo rabsodbe v časnikih *Nova Soča*, *Corriere di Gorizia*, *Eco del Litorale*, *Osservatore Triestino* in *Tagespost*. Sodni zbor je Andreju Gabrščku naložil 200 goldinarjev globe, dodatnih 100 goldinarjev izgube pri varščini, poravnavo pravnih stroškov (dr. Graziadio je zahteval čez 500 goldinarjev) ⁷⁵ ter objavo rabsodbe v *Novi Soči* in *Osservatore Triestino*; v obeh v italijanščini, na kar pa se je slovenska stran pritožila. Soča je začela prejemati denarne prispevke iz mesta, s podeželja in ostalih dežel za pomoč pri plačilu teh denarnih dolgov. Zanimive so opazke, ki so jih nekateri donatorji pripisali svojemu prispevku, npr. »nekdo iz goriškega okraja, ki je večkrat rabil židovske odvetnike, po pravdi proti 'Soči' in Podgorcem pa se je zarotil, da ne prestopi več praga židovske pisarnice, daruje za pokoro 10 gld.«, ali »Protisemit, ki se veseli, da je dr. Graziadio Luzzatto takó strupeno začel udrihati po 'Soči', da mu je predsednik pretrgal besedo, daruje z nado, da si ta slučaj dobro zapomnijo njegovi slovenski klijenti, znesek 12 gld.« ⁷⁶

Drug primer, v katerem je dr. Luzzatto zagovarjal koristi časnika *Corriere di Gorizia*, se je dogajal junija 1893. Časnik je bil tožena stranka, ker ni hotel sprejeti uradnega popravka treh ravnateljstev goriških srednjih šol glede članka »*Agitazione panslavista*«, ki se je nanašal na slovenske učitelje na goriških šolah. Ti sicer izrecno niso bili imenovani, na kar se je skliceval tudi dr. Luzzatto in sodbo dobil. ⁷⁷ Soča je žalostno pristavila: »Tudi ta junaški čin naših ljubeznivih laških Goričanov, ki pridno love Slovence v svoje pisarne, tiskarne in prodajalne, zapomnimo si dobro in ravnajmo se po naukih, ki jih najpriprostejši Slovenec sam najde v

vsaki številki našega lista. Pomagajmo si sami - in Bog nam bo pomagal!« ⁷⁸

Sčasoma je postal dr. Graziadio s svojimi političnimi ambicijami vsem v napoto, zlasti vodilnim italijanskim poslancem dr. Pajerju, dr. Venuttiju in dr. Maraniju. »Tem je žid Luzzatto prenadarjen in /.../ nevaren.« ⁷⁹ V Gorici so se razširile celo govorice, da se resno poteguje za mesto v deželnem zboru. »Ker pa mu je baje jako na poti – židovsko veroizpovedovanje, pravijo, da se da – krstiti.« ⁸⁰ Na eni od obravnav naj bi se še posebej na vso moč trudil, »ker je takrat še sanjal, da utegne postati poslanec mesta Gorice in še celo deželni glavar, česar pa 'očka' Pajer nočejo.« ⁸¹ Soče pa te spletke niso zanimale: »Nam je vse jedno, ali so židje in vitezi v kršanskem prijateljstvu med seboj združeni v boju proti nam, ali pa nastopa vsak po svoji poti: vemo, da nas strupeno sovražijo vsi, žid Graziadio Luzzatto, Nemec pl. Eggere in stari naš znanec komendator dr. Pajer.« ⁸²

Dr. Luzzatto ni bil edini goriški pravnik judovskega rodu. Res pa je, da so prav ti pogosto nastopali kot zagovorniki italijanskih strank proti slovenskim, zato pri Slovencih niso bili najbolj spoštovani in priljubljeni. Soča je izrabila vsako malenkost, da je dokazovala, kako so ti Judje nepošteni in skorumpirani. Da pa to ni bilo iz trte zvito dokazuje dejstvo, da je problem goriškega sodstva prišel celo pred dunajski državni zbor. Dr. Gessmann je na seji 19. julija 1895 predstavil pritožbe, ki jih je prejel: »... okrožno sodišče v Gorici gre na popolno nepristojen način tamošnjim židovskim odvetnikom na roko. (Slišite! Slišite!) /.../ da se tam odvetniki na popolno nespodoben način mešajo v posvetovanja porotnikov (Slišite! Slišite!) /.../ da so spremljali porotnike – kar je naravnost proti zakonu – celo v posvetovalno sobo. (Slišite! Slišite!)« Drugi primer v istem članku pa navaja krivo pričanje odvetnika Marca Morpurga. Ta je tožil sodnega slugo Katnika, ker naj bi mu ta ne poravnal sodnih stroškov v višini 152,52 goldinarjev. Katnik je trdil nasprotno, oba pa sta prisegla, da govorita resnico. Ker je Katnik založil potrdilo

⁷³ Soča, 12. maj 1893, št. 20. »Tiskovna pravda«.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Podatek prinaša Soča 2. junija 1893, št. 23. »Žid dr. Graziadio«.

⁷⁶ Soča, 2. junij 1893, št. 23. »Za vsak slučaj«.

⁷⁷ Soča, 9. junij 1893, št. 24. »Zanimiva tiskovna pravda«.

⁷⁸ Andrej Gabršček, *Goriški Slovenci. Narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice*, str. 337.

⁷⁹ Soča, 28. november 1899, št. 95. »Dopisi. Iz Gorice«.

⁸⁰ Soča, 3. februar 1899, št. 10. »Dopolnilna volitev«.

⁸¹ Soča, 3. marec 1899, št. 18. »Gioventù friulana in dr. Graziadio Luzzatto«.

⁸² Glej opombo 79.

o plačilu, tega ni uspel dokazati, ko pa ga je našel, je proti odvetniku Morpurgu sprožil kazensko ovadbo: »Kar pa daje pomisliti, je okoliščina, da predsednik okrožnega sodišča je dal sodnijskemu slugi umeti, naj bi ne ovadil te krive prisege (Slišite! Slišite!) /.../ Tako vedenje moža, ki je v prvi vrsti poklican, da varuje postavo, mora napraviti prav čuden vtis. Tudi to je nasledek one izredne premoči tamošnjih židovskih odvetnikov, ki je le tako postala mogočna, da se je od strani merodajnih oseb sodnega dvora njim nasproti na prav neprimeren način popuščalo. Morebiti ima v tem svoj razlog, da so dotični gospodje odvetniki večinoma irredentističnega mišljenja ...«⁸³ 15. januarja 1895 je pred okrožnim sodiščem v Gorici tekla tožba proti krivemu pričanju odvetnika Morpurga; bil je oproščen, saj se je skliceval na pozabljenost. Vse te okoliščine so sprožile s strani skupine poslancev, ki jih je vodil Alfred Coronini, interpelacijo na ministrstvo za pravosodje.⁸⁴

Najbolj poznan predstavnik goriške judovske skupnosti pa je zagotovo bil Graziadio Isaia Ascoli, velik jezikoslovec in filolog. Rodil se je v goriškem getu 16. julija 1829. Januarja 1852 se je poročil s Tržačanko Fanny Beatrice Kohen. Kasneje se je preselil v Milan, kjer je več kot štirideset let poučeval na *Accademia scientifico-letteraria*, in sicer primerjalno slovnico in orientalske jezike. Znano je, da je tako pomembno vplival na številne italijanske jezikoslovce. Za svoje delo je prejel častni naziv senatorja Kraljevine Italije. Ob tej priliki se je Soča hudovala: »Goriški Žid G. I. Ascoli je profesor v Milanu. Ne vemo za kake zasluge je dobil odlikovanje italijanskega kralja. To je dalo povod, da je mestni župan dr. Maurovič brzojavno čestital židovskemu profesorju na tem odlikovanju. Storil je pa to na način, ki veliko več pove nego besede same. Žid Isaia Ascoli se je seveda tako brzojavno zahvalil na tej čestitki. Zakaj se mestni denar uporablja za take čestitke lahonskim krivonoscem? !⁸⁵ /.../ Čestitke lahonskim krivonoscem? !«⁸⁶

V 90. letih je Ascoli kot večina italijanskih publicistov prebujanje narodnostnih zahtev Slovencev grajal. Menil je, da avstrijska oblast uporablja Slované na Primorskem za umirjanje Ita-

Graziadio Isaia Ascoli

Vir: Maria Elisabetta Loricchio, Graziadio Isaia Ascoli materiali per una biografia intellettuale. V: Ha-tikvā. La speranza. Attraverso l'ebraismo goriziano, Edizione della laguna, Monfalcone, 1991.

lijanov. Slovanom ni odrekel pravice do lastnega razvoja, le da bi ta ne bila v nasprotju z italijanskimi težnjami. Razmišljal je tudi o upravni preureditvi Avstrijskega Primorja po narodnostnem principu. Soča je njegov predlog slabo sprejela, saj naj bi ta nova pokrajina, sestavljena iz Goriške in Gradiške brez Soške doline, s Trstom in Istro brez Liburnije,⁸⁷ vsebovala slovansko manjšino in bi ta bila v tem primeru prepuščena na milost in nemilost Italijanov.⁸⁸ Vendar pa po drugi strani poudarja važnost Ascolijevega spisa, v katerem avtor piše, da so Slovani dejstvo, s katerim morajo Italijani računati. Italijanom je odprl oči, »da vidijo Slované, katerih prej niso hoteli videti«.⁸⁹ Prej so italijanski krogi trdili, da je v jadranskem prostoru »tutto tutto xe italian«, Soča pa je Ascoliju hvaležna, da je svojim rojakom odprl oči.⁹⁰

⁸⁷ Soča, 28. marec 1899, št. 25. »Senator Ascoli in primorski Italijani«.

⁸⁸ Soča, 7. marec 1899, št. 19. »Znamenja onemoglosti«.

⁸⁹ Soča, 28. marec 1899, št. 25. »Senator Ascoli in primorski Italijani«.

⁹⁰ Prav tam.

⁸³ Soča, 2. avgust 1895, št. 31. »Goriške sodne razmere«.

⁸⁴ Soča, 7. februar 1896, št. 6. »VII. seja 31. jan. 1896«.

⁸⁵ Soča, 13. januar 1893, št. 3.

⁸⁶ Prav tam.

Viri in literatura

- Orietta Altieri**, *Integrazione e specificità ebraiche a Gorizia tra Ottocento e Novecento*. V: Cultura ebraica nel Goriziano, Istituto di storia sociale e religiosa, Gorizia, 2007.
- Carlo Luigi Bozzi**, *Gorizia agli albori del Risorgimento*, Tipografia G. Paternolli, Gorizia, 1948.
- Maura Bozzini la Stella**, *Carolina Coen Luzzatto*, Edizione della laguna, Monfalcone, 1995.
- Corriere di Gorizia**. Tipografia Paternolli, Gorizia, 1883–1899.
- Andrej Gabršček**, *Goriški Slovenci. Narodne, kulturne, politične in gospodarske črtice*. 1. knjiga, v samozaložbi, Ljubljana, 1932.
- Gorica**, Gorica, 1899–1914.
- Mihael Hudelja**, *Zakaj se Judje niso ustalili v slovenskem prostoru. Stereotipi o Judih na Slovenskem in Ahasver*. V: Časopis za kritiko znanosti, XXIV, št. 179, Ljubljana, 1996, str. 47–62.
- Anton Mahnič**, *Več luči! Iz »Rimskega katolika« zbrani spisi*, Katoliško tiskovno društvo, Ljubljana, 1912.
- Branko Marušič**, *Pregled politične zgodovine Slovencev na Goriškem 1848–1899*, Goriški muzej, Nova Gorica, 2005.
- Soča**: organ slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic. Gorica. 31. marec 1871–29. januar 1915.
- Slovenska kronika XIX. stoletja**. 1800–1860, 1884–1899, Nova revija, Ljubljana, 2003.

Zusammenfassung

„DIE JUDEN SIND FREILICH NICHT VERLÄSSLICH, UND WIR GLAUBEN IHNEN UNGERN“

Konflikte zwischen slowenischen Zeitungen in Görz hinsichtlich des Judentums

Nach dem Jahr 1848 und der Gründung des Königreiches Italien verstärkten sich auch in Görz die Bestrebungen des proitalienischen Bevölkerungsteils für einen Zusammenschluss der Stadt mit den italienischen Brüdern. Auch die Mehrheit der Juden in Görz setzte sich für die Rechte der

Italiener der Stadt ein, zu denen sie sich zählten. Eifrig waren sie in verschiedenen italienischen Vereinen und Gruppen aktiv, die für Erziehung und Pflege proitalienischer Gefühle sorgten. Diese Aktivitäten führten die Juden mehrmals in Konflikt mit der slowenischen Seite, die zu jener Zeit für die Rechte der Slowenen in der Stadt kämpfte. Das frühere friedliche Zusammenleben begann sich in ständige Gegnerschaft und gegenseitige Beschuldigungen zu wandeln. Jede Seite störten die Forderungen der Gegenseite. Die Italiener sahen in den Slowenen ein Werkzeug des Staates, um die italienischen Forderungen im Küstenland zu bändigen. Weil sich die Görzer Juden zu den Italienern zählten, begannen die Slowenen die Gegnerschaft gegen italienische Forderungen mit der Gegnerschaft gegen Juden gleichzusetzen.

Unter den jüdischen Irredentisten stach insbesondere die Zeitungsredakteurin Carolina Luzzatto hervor. Ihre Ansichten über die Lage in der Stadt und die Gegnerschaft zu den präpotenten Forderungen der Slowenen wurden vor allem in der Zeitung *Corriere di Gorizia* sichtbar, deren Redakteurin sie in den Jahren 1883 bis 1899 war. Diese Artikel vertieften in den Augen der Zeitung *Soča* noch die negative Konnotation mit allem, was jüdisch war. Es entstanden offen antisemitische Schriften gegen das Judentum, die Görzer jüdische Gemeinde sowie Einzelpersonen, die in der Görzer Gesellschaft eine prominentere Rolle spielten. Besonders der Anwalt Graziadio Luzzatto, der Sohn der zuvor genannten Carolina, war Ziel vieler negativer Erwähnungen. *Soča* sah ihn als Feind von allem, was slowenisch war, auch wenn er selbst dies in Abrede stellte. Juden wurden als verlogen und krummnasig dargestellt und *Soča* veröffentlichte auch mehrere Abhandlungen, die die jüdischen Glaubenslehren mit Beispielen beschrieben, die bei der slowenischen Leserschaft sicher keine Wertschätzung hervorriefen. Nach der Einstellung der Zeitung *Corriere di Gorizia* kam es zu größeren Konflikten zwischen der Zeitung *Soča* und dem slowenischen klerikalen Blatt *Gorica*, das *Soča* als philosemitische Zeitung ansah. Nach Meinung des Blattes *Gorica* waren sowohl das Judentum als auch die Sozialdemokratie schuld an der Verarmung der slowenischen Bauern.

Schlagwörter: Juden, Zeitung *Gorica*, Zeitung *Soča*, Antisemitismus.